

MATTI VIRTASEN SUKUPOLVI

Kari Hotakaisen romaani Juoksuhaudantie on ollut syksyn arvostelu- ja myyntimenestys. Kriitikot eivät ole säästelleet sanojaan:

”Kari Hotakainen näköjään pystyy yhdistämään kriittisen kansalaiskatseen ja kirjallisuuden tavalla, joka herättää ajatuksia, tunteita ja lukemisen iloa. ... Juoksuhaudantie on älykäs, energisesti kerrottu ja hauska romaani.” (Mervi Kantokorpi, Helsingin Sanomat)

”Sisuksiltaan romaani on täynnä verenmakuista raivaajahenkeä, pinnalta hersyvää satiirista aikalaiskuvausta. Helmeilevintä Hotakais-ta.” (Kari-Otso Nevaluoma, Länsi-väylä)

”Juoksuhaudantie on Hotakaisen tähänastisista romaaneista keskittynein ja dynaamisin. Kieleltään se on taattua Hotakaista, pistävän ja viiltävän lauseen mestarin sanaherkkua, jossa tragiikka ja komiikka, pienet arkiset asiat ja laajemmat näkyvät leikkaavat toisensa hämmästyttävällä teholla.” (Harri Hautala, Aamulehti)

Ja kirjana Juoksuhaudantie todella toimii. Sen salaisuus on ensinnäkin siinä, että tarinana se ottaa lukijan haltuunsa ja pitää otteessaan. Sen alku luo lukijaa koskettavan jännitteen ja sen sisäisiä ristiriitoja kasvatetaan ja kiihdytetään, kunnes ne lopussa katharttisesti laukaistaan.

Toiseksi se on kaiken hyvän kirjallisuuden tavoin moniäänistä, monologisuuden vastakohtana – erotelu, jota edellisen YP:n (4/02) Ajatusten Tonavassa kehiteltiin. Vaikka varastomies Matti Virtanen on tarinan kiistaton päähenkilö, myös kaikki muut ovat sisältäpäin kuvattuja ja uskottavia. Yhdessä kirjan henkilöstö muodostaa jännitteisen minimaailman, jonka takaa hää-

möttävät suomalaisen nyky-yhteiskunnan ääriviivat.

Mutta kaikki tämä on kirjailijan ammatillista taitavuutta ja osaamista. Olennaisinta kirjan vastaanotossa tuntuu kuitenkin olevan, että se on niin sanotusti kolahtanut - jäsentänyt jotain sellaista yhteistä kokemusta, jota ei aikaisemmin ole näin ilmaisuvoimaisesti saatu sanotua. Suoraan tekstistä tiivistettynä kirjan lähtöasetelma on seuraava.

Matti Virtanen katsoo kuuluvansa ”siihen ryhmään, joka ensimmäisenä maassamme otti päätehtäväkseen kotirintaman ja naisten vapauttamisen. Kotirintamamies hoitaa kotityöt ja ymmärtää naista. Liittomme aikana tein kaiken sen, mikä isiltämme oli jäänyt tekemättä.

Pesin pyykit, laitoin ruoat, siivoin asunnon, annoin hänelle omaa aikaa ja pidin meidän puolta yhteiskuntaa vastaan. Kuuntelin, ymmärsin, esileikin ja tunnelmoin yhdynän jälkeen. Mihinkään näistä toimista en ollut saanut koulutusta enkä mallia. Täysin poikasena jouduin kohtaamaan naisten vapaussodan kauhut ja tulimyrskyt”.

Mutta pian kaikki alkaa mennä vinoon:

”Kiltteydestä ja täydellisestä asialle omistautumisesta tuli taakka. Helena vihjaisi tästä ja ehdotti miesten keskustelupiirejä, joihin voisin matkustaa puhumaan itsestäni. Lopulta juutuimme kitkerään asemasotaan, minä mykäksi olohuoneen sohvalle ja hän itkuseksi vessan lattialle. Asemasota päättyi ratkaisemattomaan. Tykkien jyly vaiken, pirstaleiksi ammutut kuuset töröttivät lohduuttomina, savu nousi suon hetteiköistä.”

Sitten räjähtää:

”En ollut elämäntapahakkaaja,

vaan yhden erehdyksen tehnyt rivi-mies. Nyrkki oli kasvanut käteen sekunnin sadasosassa ja lähtenyt sähkökäsienä asuntoa kiertävälle radalle. Helena teki minulle vanhanaikaisen, ihmiskunnan alkuhämäristä tutun tempun: sanoi pahasti, niin pahasti että silmissä sumeni — iski sanallisesti, että minä iskin lihallisesti. Oikeuslaitos ja sosiaaliviranomaiset levittivät heti punaisen maton sille, jolla on musta silmä.”

Nyrkiniskun jälkeen vaimo kaappaa tyttären kainaloonsa ja lähtee. Matti Virtanen päättää voittaa perheensä takaisin hankkimalla pääkaupunkiseudulta oman talon, jollaisesta vaimo oli aina haaveillut, mutta jonka kotirintamamies pintyneenä kerrostaloihmisenä oli systemaattisesti torjunut. Päätöksen tehtyään Matti pohtii yrityksen mielekkyyttä, ja tuloksena on esimerkki Hotakaisen taidosta risteyttää ”tragiikka ja komiikka, pienet arkiset asiat ja laajemmat näkyvät”:

”Mietin työpaikan ihmisiä, mutta en muistanut ketään, joka olisi yrittänyt saada perheensä takaisin hankkimalla heille talon. Muistin erään, joka oli rakentanut piharakennukseen vaimolle saunan. Vaimo tuli taksilla pihaan, totesi kaakelit mauttomiksi ja palasi uuteen suhteeseensa.”

Aviosuhteen sisäinen räjähdys johtaa Matin miettimään omaa tilannettaan suhteessa muihin:

”Emme olleet koskaan nostaneet asiaa esille, vaan olimme kukin tahollamme jalkautuneet maastoon ja kaivaneet juoksuhaudat niin syviksi, ettei maastoa kaukaa katsottuna edes arvannut sotatanereeksi. Emme olleet sodan aikana pitäneet yhteyttä.

Jokaisen sukupolven on odotet-

tava vuoroaan.

Jota ei koskaan tule.

Jos sitä ei ota.

Sukupolven?

Mikä saatanan sukupolvi?

Enhän ollut edes koskaan miettinyt sitä, että edustaisin yhtään mitään, kaikkein vähiten jotain niin suurta kuin kokonaista sukupolvea. Edustin vain ja ainoastaan itseäni ja kotirintamamiehiä, joita ei yleisesti tunnettu eikä varsinkaan tilastoitu.”

Matti Virtanen on suunnilleen Kari Hotakaisen ikäinen mies, 1950-luvun lopulla syntynyt ja aviomiesikänsä 1980-luvulla ehtinyt. ”Naisten vapautusotsa” on yli satavuotinen prosessi: sen voisi pelkistää en määritellä agraarisen perhe- muodon vähittäiseksi oloutumiseksi ydinperheeksi, jossa molemmat vanhemmat käyvät perhetalouden ulkopuolella (palkka)työssä. Modernissa perheessä vanha sisäinen työn- ja roolijako naisten ja miesten maailmoihin ei enää toimi.

1900-luku on ollut tähän uuteen perherakenteeseen sopeutumisen kitkaista aaltoliikettä. Aallot ovat kasvaneet sitä mukaa kuin urbaanisoituminen ja palkkatyöläistyminen ovat edenneet. Viime sotien jälkeen ensi aalto koettiin suuren muuton alkaessa; sen tuottaman sukupolven koulutetuin osa alkoi 1960-luvulla yhtenä miehenä ja naisena luoda uudenlaista sukupuolten välistä tasa-arvoa, äänitorvena Yhdistys 9 – ja vastassaan vielä silloin hegemoniset agraarispohjaiset arvot ja normit.

Suuren muuton suurten ikäluokkien sukupolven toimeenpanema hyökyaalto päättyi 1970-luvulla lähiöihin, joiden pikavauhtia rakennetuissa kerrostaloissa alkoi maalta muuttaneiden massamittainen tustuminen kaupungissa elämisen meininkiin. Perheet kriisiytyivät, kuten prosessin taitavasti lennosta napannut Matti Kortteinen Lähiötutkimuksessaan (Otava 1982) kuvasi. Ja kriisiin joutui ennen kaikkea

mies, koska perheiden sisäistä valtaa monella tapaa siirtyi mieheltä naiselle.

Kriisin kouriin joutuneiden miesten avoimen vastarinnan pääsuunta 1970-luvulla oli tarrautuminen vanhaan sukupuolisuhteiden asetelmaan, vaikka sen elämäntavallinen pohja oli pettänyt. Tuloksena oli oireyhtymä, jolle puhuttelevimman kulttuurisen irviasun onnistui luomaan Spede Pasanen Vesa-Matti Loirin toteuttamana. Matti Kortteinen antoikin sille nimeksi Turhapurosyndrooma (Alkoholipolitiikka 2/1983).

Nyt Hotakaisen luoman Matti Virtasen voi katsoa edustavan prosessin seuraavaa vaihetta eli sopeutumisyrittäksen toista ääriäitaitaa. Kotirintamamies Virtanen pyrkii tasapainoon vaihtamalla rooleja peilikuvamaisesti – muuttamalla naiseksi naisen paikalle. Tämä on strategia, jota myös monet 1980- ja 1990-luvulla esiin pulpahtaneet ”miesasiamiehet” ovat ajaneet. Hotakaisen viesti kuitenkin on, ettei se näinkään toimi – ja nimenomaan siksi, ettei se *naiselle* kelpaa.

Kun Matti Virtanen kriisin jälkeen muuttaa kurssia, hän ei yritä ”pehmetä” lisää, vaan kaivaa esiin perinteisen miehen roolin ytimen, määrätietoisen raivaajahengen – mutta ei palatakseen patriarkaksi matriarkan tilalle, vaan saattaakseen perheen uudelleen yhteen. Ja loppuratkaisun rivien välistä on luettava, että Matti Virtanen myös onnistuu. Näennäisesti siksi, että onnistuu kuin onnistuu hankkimaan sen talon. Kaikesta henkii kuitenkin se, ettei vaimon Mattia kohtaan uudelleen virinneen arvostuksen perusta lopulta ole se piskui- nen rintamamiestalo, vaan se tahto ja voima, joka Matista tiukan paikan tullen irtoaa.

”Aika epeli”, tuntuisi Matin vaimo kaiken jälkeen ajattelevan. Samaa johtopäätöstä tuntuu tavoitte-

levän Länsiväylän arvioitsija Kari-Otso Nevaluoma:

”Mukavasti kitalakea kutkuttava on yksistään Matti Virtasen hahmo, vaikka traaginen onkin. Juoksuhaudantien myötä häntä ei enää muisteta pienipalkkaisena varastomiehenä, jonka elämä muuttui hetkenä, jona hän iski nyrkillä vaimoaan, vaan kovan luokan soturina.”

Joten: epäilen, että Matti Virtasen hahmon kolahtaminen lukijoihin johtuu viime kädessä siitä, että hän onnistuu näyttämään tietä eteenpäin – kummallekin sukupuolelle. Toimiva linja ei taida löytyä tottaalisesta roolinvaihdosta, kuten se ei aikanaan löytynyt Turhapurotyyppisestä vanhaan takertumisesta- kaan.

Eräässä mielessä Hotakaisen Juoksuhaudantietä voi verrata Väinö Linnan Tuntemattomaan sotilaaseen. Sekin antoi äänen (poliittisella tasolla) unohdetun sodan rintamavastuun kantaneille, joita kokemuksen tasolla kuitenkin yhdisti selvä tietoisuus kuulumisesta samaan sukupolveen. 1980- ja 1990-luvun kotirintamamiehillä ja -naisilla ei samanlaista yhteistä kokemusta ”etulinjalla olosta” ole, koska kaikki koettiin oman parisuhteen pienissä, erillisissä poteroissa.

Eriyisesti tälle polvelle Hotakainen rakentaa omaa ääntä. Hotakainen kirja tuntuu sanovan samaa kuin aikanaan Väinö Linna itse omasta kirjastaan:

”Tahdoin antaa kaiken arvostukseni ihmisille, jotka koko onnettomuuden hartioillaan kantoivat, mutta itse sodalta minä tahdoin ottaa sen pois.”

MATTI VIRTANEN

KARI HOTAKAINEN
JUOKSUHAUDANTIE
JUVA: WSOY, 2002
334 s.